

VELEIZDAJNIČKI PROCES U DUBROVNIKU GODINE 1861. – 1862.

GRGA NOVAK

Prijatelji sjedinjenja s Hrvatskom u Dalmaciji ušli su u izbore god. 1861., iako su znali, da na osnovu izbornog reda, koji je tada vrijedio, u tadašnjim prilikama ne mogu dobiti većinu. I doista od 41 poslanika, koliko je bilo izabrano, bilo je samo njih 12, koji su bili pristalice sjedinjenja. Svi su ostali bili protiv.

Pošto su izbori svršeni, imenovao je car prema prijedlogu državnog ministra 3. aprila za predsjednika dalmatinskog sabora dra Špiru Petrovića advokata, a za njegova zamjenika splitskog načelnika dra Antuna Bajamontija.

Prva sjednica sabora urečena je za dan 6. aprila 1861. g.

Međutim se u narodu širila sve jače želja za sjedinjenjem s Hrvatskom, a kako se dobro poznavalo neraspoloženje i samog namjesnika baruna Mamule i njegova pomoćnika Rosznera prema tom sjedinjenju, to su pristalice sjedinjenja upućivale svoje adrese, pa i one, koje su bile određene za cara, na Hrvatski dvorski dikasterij, a ne na Namjesništvo u Zadru.

6. aprila izvijestio je Ivan Mažuranić, da je došlo na dikasterij mnogo adresa naroda u Dalmaciji, od kojih su neke upućene na cara, a neke na dikasterij, potpisane od mnogobrojnih Dalmatinaca, u kojim se adresama moli car, da Dalmaciju sjedini s Hrvatskom. Te su adrese bile iz Kistanja, Benkovca, Trstena, Lopuda, Splita, Sinja i Kliševa. Mažuranić ih je dostavio caru na znanje, iako je znao, da će se to pitanje doskora riješiti zakonskim putem.¹

Isto tako su i municipiji Hrvatske i Slavonije podnijeli svoje reprezentacije, u kojima u prvom redu traže sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom.²

Protiv sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom bilo je u prvom redu dalmatinsko činovništvo, koje nije poznavalo hrvatski jezik i bojal

¹ Haus - Hof - und Staatsarchiv u Beču (HHSa) Min. Conf. 1090/61.

² HHSa, Min. Conf. 1252/61.

se, da bi u tom slučaju, t. j. u novom sklopu izgubilo svoj položaj. Ono je agitiralo posvuda i na razne načine. Kod intelektualaca i gradskog stanovništva ono je lako uspjevalo, jer je taj dio dalmatinskog stanovništva bio iz raznih razloga u svojoj većini protiv sjedinjenja. Ali se činovništvo nije zadovoljilo samo s agitacijom među građanstvom, nego je ono agitiralo i kod seoskog stanovništva. Štoviše oni, koji su agitirali, nisu bili samo obični mali činovnici, nego i okružni predstojnici. Da je to tako doista bilo, upućuje nas jedan brzozav, koji je 14. januara 1861. godine uputio iz Dubrovnika grof Medo Pucić Hrvatskom dvorskom dikasteriju u Beč. Taj telegram glasi: »Prema izjavama osoba, koje su prisustvovala, načelnik Cavtata je poslije jednog dan prije održanog razgovora s ovdašnjim okružnim predstojnikom u prisutnosti jednog političkog činovnika, 11. ovog mjeseca pozvao k sebi u ured sve mjesne pročelnike i sve komandante teritorijalne straže i nagovarao ih, da se izjave protiv sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom, jer će, ako se to dogodi, doći zemlja pod vojničku vlast; mjesto carske vlade doći će banova, te će doći vlast aristokracije, koja će pomoću sebi odanog činovništva štetiti kolonatskim interesima seljaka. Napokon su ih uputili, da izjave, da su oni došli sami od svoje volje, a ne pozvani. Slične su instrukcije dane i u drugim kotarima. Toliko na naklono znanje. Grof Medo Pucić«. Ovaj je brzozav dostavio šef hrvatskog dvorskog dikasterija Metel Ožegović ministru predsjedniku grofu Rechbergu 15. januara s molbom, da ga podnese caru. Dostavljajući to isticao je Ožegović, kako je potrebno stati na put kažnjivim makinacijama dalmatinskog činovništva.

Istoga dana uputio je Ožegović dopis ministru unutrašnjih djela vitezcu Schmerlingu ističući mu, kako je hitna potreba, da se stane na put makinacijama dalmatinske birokracije. Naročito upozorava Ožegović na okružnog predstojnika Burattija, kao i na dvorskog savjetnika Rosznera, koji mrze sve Dalmatince, koji su sjedinjenju skloni.³

Na taj dopis Hrvatskog dvorskog dikasterija uputilo je državno ministarstvo 17. januara 1861. dalmatinskom Namjesništvu naređenje, da se činovništvo u pitanju sjedinjenja ima držati neutralno. Taj dopis glasi:

»FLM barunu Mamuli. Kako možete da blagonaklono vidite iz telegrafske note, koju Vam u prijepisu dostavljamo, utječe se, navodno, od strane političkih vlasti u dubrovačkom okružju na stanovništvo u smjeru, da se ono izjavi protiv sjedinjenja s Hrvatskom i Slavonijom.

Ja Vas molim, da ispitajte točno i temeljito specijalne činjenice, o kojima se u noti govori, i da me izvolite obavijestiti o pravom stanju stvari i o mjerama, koje ste u tom pogledu preduzeli.

Uostalom smatram se ponukanim, da Vas unaprijed zamolim, da podređenim političkim vlastima dadete shodne upute, eda se oni uzdrže svakog utjecanja na narod u pitanju sjedinjenja Dalmacije s Hrvat-

³ Arhiv Ministarstva Unutrašnjih djela u Beču, Praesidium des Staats-Ministeriums. St. M, 295/1861.

skom i Slavonijom, bilo u jednom ili drugom pravcu i da se narodu prepusti slobodna izjava njegovih želja legalnim putem bez ikakva utjecanja vlasti.⁴

Kakve su prilike vladale u Dalmaciji pri izboru za dalmatinski sabor u martu 1861. godine, najbolje nam pokazuje slučaj Jurja Vragolova i drugova.

13. aprila 1861. g. uputio je Juraj Vragolov iz Dubrovnika ovaj brzojav na Hrvatsko-slavonski dvorski dikasterij u Beču: »Danas smo uputili Njegovu Veličanstvu ovaj telegram i molimo Vas, da ga hitno poduprete.

Gospodaru (Sire), Među mirnim stanovništvom kotara Cavtata bila su potpirena za vrijeme saborskih izbora jaka neprijateljstva, ponajviše uslijed djelovanja činovnika Vašeg Veličanstva, i u sadašnjem momentu uslijed krive denuncijacije one preture vodi se jedan proces zbog uvrede Veličanstva protiv časnih podanika, koji su jedino krivi, što su skloni sjedinjenju sa Hrvatskom. Neka bi Vaše posvećeno Veličanstvo kao poštovani zajednički otac vratilo mir našoj braći prekinuv započeti proces i udaljivši hitno pretura (sudca, o. p.) Agazzija, protiv kojeg su već upućene tužbe na pokrajinske vlasti preko generala Rodića. Vruće molimo najhitniju pomoć. Uime najvjernijih podanika kotara ovlašten punomoćima njihovih prvaka najvjerniji podanik Juraj Vragolov.«⁵

Kabinetska je kancelarija dostavila odmah 14. aprila taj telegram ministru unutrašnjih djela, a ovaj je smjesta pozvao dalmatinskog namjesnika baruna Mamulu, da ga hitno izvijesti, što je ustvari sa Vragolovom i njegovim »istomišljenicima«.

Dalmatinski je namjesnik odgovorio ministru unutrašnjih djela 21. aprila izvješćujući ga, da je stvar Vragolova i drugova predana okružnom sudu u Dubrovniku na dalje postupanje. Juraj Vragolov i župnik Cavtata don Antun Ramadan okrivljeni su zbog uvrede Veličanstva i smetanja javnog mira, a sam Vragolov opet na osnovu iskaza dvojice zaprisegnutih svjedoka, i za veleizdaju. On bi prema tim svjedocima bio kazao: »Ako dođe Garibaldi i Francuzi ili Crnogorci, nemojte se ništa bojati, vi okrenite oružje! Zar vi ne vidite, da je car sa sviju strana izgubljen? Svakako će biti bolje, kad prestane da nam vlada car. Što mi imamo dobro pod njegovom vladom? Odsada dalje ne će se više plaćati porezi, nema više suverena...« i t. d. Nato da bi skupljeni narod glasno klicao, da više ne će nikakva suverena... i t. d.⁶ Istoga dana uputio je namjesnik Mamula ministru policije barunu Mecseryu isti izvještaj kao i ministru unutrašnjih djela. I jednom i drugom poslao je Mamula osim toga i neke spise, koji su se na tu stvar odnosili. Tu se nalazilo pismo okružnog predstojnika Rešetara od 16. aprila

⁴ Archiv des Ministeriums des Innern-Praesidium des Staats-Ministeriums, Prot. Nro 285/1861.

⁵ Archiv des Ministeriums des Innern und Justiz St. M. 2972/61.

⁶ U istom arhivu St. M. 3185, 3192, 3293/1861.

la, koji javlja Namjesništvu, da je poslao prvog okružnog komesara Colombanija, da stvar istraži. Zatim je priložena nota, kojom predsjedništvo okružnog suda u Dubrovniku dostavlja izvještaj kriminalne komisije u Cavtatu. Priložen je i izvještaj te komisije.

Dostavljajući sve to kaže dalmatinski namjesnik barun Mamula, da su dosadašnji izvidi potvrdili sumnje, koje je imala pretura u Cavtatu, štoviše oni su bacili na Vragolova sumnju, da je počinio veleizdaju. Tvrdi se, da je on podržavao veze i da se dopisivao s Hrvatima, Crnogorcima i Talijanima i da je za te svrhe primao novčane pomoći iz inostranstva.

Svjedok Pavao Šapro zakleo se, da zna da je oko sedam puta prije i poslije izbora od 18. marta Vragolov izjavio: »Ako dođu Crnogorci, javite mi, ja ću u dva sata odjahati do Mrcina. Ako dođe Garibaldi i Francuzi, ne bojte se, ja ću s njima misliti za vas; ako dođu Crnogorci, okrenite oružje k zemlji, ne trebaju vam fišeci. Ne vidite li, da je car sa svoju strana izgubljen. Neka on slobodno prestane da bude, a svakako će biti bolje, ako prestane. Ustvari kakvo vam je dobro pod njegovom vladom!«

I drugi jedan svjedok, neki Luka Purić, izjavio je pod zakletvu, da ga je 20 dana pred izborima Vragolov pozvao u dućan i kazao mu od riječi do riječi: »Nemojte da budete u neprijateljstvu s pravoslavcima, ne će više biti vlade, bit ćemo pod Hrvatima, a Hrvati će se združiti s Vlasima«. Porezi se ne će više plaćati, ne će više biti činovnika, bit će narodu bolje. Donje Konavle je sa mnom, samo nije Gornje«. Taj je svjedok nadalje izjavio, da je 18. marta vidio, da su Juraj Vragolov, župnik Cavtata, Miho Klaić i župnik Stravče nešto šaptali narodu, samo ne zna što, ali narod je vikao, da ne će da priznaje više vladara, da će razderati zastavu, da ne će više da priznaje činovnike. Vragolov je tada kazao narodu: »Nema više vladara, učinite to!«

Sama se istražna komisija prema njenoj izjavi nalazila u vrlo teškom položaju. Taj kraj je — po njenu izvještaju — pocijepan među dvije stranke, »koje se ljuto među sobom svađaju i nastoje jedni druge da unište. Nije moguće postignuti onu nepristranost i ono promišljeno i smotreno djelovanje, koje je u najveću ruku poželjno, da se upozna istina u toj stvari.« Komisija moli, da se pošalje jedan politički delegat, koji će biti svim izvan stranaka.⁷

To je, kako smo već spomenuli i učinjeno, i poslan je okružni komesar Colombani.

Taj je ponovo ispitao spomenute svjedoke i na osnovu toga, 17. aprila uhapsio Vragolova. Iza toga predana je stvar okružnom sudu u Dubrovniku, kamo je Juraj Vragolov odveden u zatvor.

Istraža se nastavila dalje, pa su optuženi Antun Ramadan, župnik u Cavtatu, župni administrator u Stravči Gavranić, Miho Klaić iz Popovića, Baldo Dobrašin iz Ljute, Antun Bećir iz Pločica i Ivan Baule iz Vignja.

⁷ HNSA 2929-BM — 1861.

Ta je stvar postajala sve ozbiljnijom, pa su se dalmatinski narodnjaci obratili na biskupa Štrosmajera s molbom, da se on zauzme za optužene. Štrosmajer je to i učinio i uputio 26. aprila telegram Hrvatsko-slavonskom dvorskom dikasteriju. Taj telegram glasi: »Vragolov je utamničen u Cavtatu pod izlikom, da je sudjelovao na osnivanju Jugoslavenske države. Tamošnji župnici iz Stravca i Grude su pod istragom. Sva su tri progonjena, jer su vatrene pristalice sjedinjenja sa Hrvatskom. Molim, da se odmah zauzmete kod Njegove Carske Visosti Nadvojvode Rajnera i gospode ministara za ove nesretnike, koji su prijestolju odani, kao i uopće da protestirate protiv dalmatinske birokracije. Molim, da mi doskora telegrafirate rezultat. Štrosmajer«.⁸

Sutradan, 27. aprila uputio je Hrvatsko-slavonski dvorski dikasterij dopis državnom ministru vitezu Schmerlingu, u kojem mu kaže, da je došlo do hapšenja Vragolova, jer su se on i njegovi drugovi zalagali za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom.

Kako će u toj stvari bez sumnje doći do rasprave na sadašnjem hrvatsko-slavonskom saboru i kako će o toj stvari biti sigurno interpeliran Hrvatsko-slavonski dvorski dikasterij, ovaj moli državnog ministra, da u tom pogledu poduzme zakonite mjere i o njima ga izvjesti.

30. aprila odgovorio je ministar Schmerling Hrvatsko-slavonskom dvorskom dikasteriju, ali je ujedno dodao, da mu odgovara samo radi uzajamnog prijateljskog razumijevanja. Schmerling je u odgovoru istaknuo, da je potpuno uvjeren, da se dikasterij nije sa svojom notom nipošto namjeravao miješati u unutrašnje prilike Dalmacije. Međutim je Schmerling još 28. aprila na sjednici ministarskog savjeta izložio tok cijele stvari prema izvještajima, koje je dobio od dalmatinskog namjesnika baruna Mamule.⁹

Schmerling je tvrdio, da je hapšenje Vragolova i proces protiv njega i njegovih drugova sasvim opravdan. Nije točno, da su Vragolov i drugovi, među kojima je i župnik Ramadan, uhapšeni zbog »njihove privrženosti uniji Dalmacije s Hrvatskom, nego zbog zločina uvrede Veličanstva i smetanja javnoga mira«. Pored toga je Vragolov, na osnovu iskaza zaprisegnutih svjedoka, pod sumnjom za veleizdaju. Pošto je Schmerling iznio rezultate dotadašnje istrage on je završio time, da je ta cijela stvar u rukama dalmatinskih sudskih vlasti, i da se on u to ne može miješati.

Kako smo već spomenuli, tražilo se, da se istraga obustavi, ali Schmerling nije htio o tome ni da čuje. On je u toj stvari uputio 20. aprila izvještaj, u kojem ističe, da Vragolov nije nipošto uhapšen zbog svoje odanosti sjedinjenju, nego zbog uvrede Veličanstva i veleizdaje. »Kad je u sadašnjim prilikama«, govorio je Schmerling, »u Dalmaciji,

⁸ Archiv Min. des Innern ST M. 2972/1861.

⁹ Taj izvještaj ministra Schmerlinga nije nam potpuno sačuvan, jer je na mnogo mjesta od vatre, pri požaru palače pravde (Justizpalasta) u Beču, oštećen.

koja je prva izložena eventualnim napadajima naših neprijatelja, Vragolov optužen, da se tako izrazio pred neobrazovanom i usto uzrujanom narodnom masom, dok se vlastima naređuje najveća pažnja i dužnost, da energično istupaju, smatram, da je potpuno ispravno, što se Vragolov uhapsio i započela kaznena istraga protiv njega i njegovih sumišljenika.¹⁰ Car je 4. maja primio na znanje izvještaj ministra Schmerlinga.

Međutim je stvar, što je dalje išla, primala sve noviji i drugačiji oblik. 4. maja izvještava Mamula državnog ministra o procesu Vragolova. On je iznio kako su »tuženi Juraj Vragolov, župnik Ramadan i župni administrator u Stravcima Gavranic prema iskazu mnogobrojnih svjedoka zločinački grdili Previšnju Osobu Njegova Carsko-kraljevskog apoštolskog Veličanstva, glasno psovali općinske i državne činovnike i narod protiv njih huškali, stavljali u izgled stvaranje jedne slavenske države, ukinuće poreza, ukinuće činovnika i postojećih zakona i slično. Oni su pozivali narod da pocijepa austrijsku zastavu, da je nogama gazi i t. d.« Iskazom svjedoka pokazalo se, da su oni među ostalim govorili: ». . . bit će bolje, kad ne bude nikakva cara; što smo dobro imali pod njime, koji nam je i kosti prožderao? Crna Gora će dati znak, i ona će započeti; Bosna, Hercegovina i Dalmacija sačinjavat će jednu slavensku državu.« Osim toga ponavljao je Mamula u svom pismu već ranije spomenute optužbe.¹¹

23. maja Mamula je ponovo pisao o tom procesu i dodao, da je Nikola Vragolov iz Cavtata pobjegao u Hercegovinu, gdje se u Zupcima našao s vođom hercegovačkih ustanika Lukom Vukalovićem. I Nikola Baule pobjegao je u Hercegovinu, a pobjegao je i župnik Ramadan. Sve to, a i neprestano pisanje zagrebačkih novina, da se istraga obustavi pokazivalo je po mišljenju Mamule, da su ti optuženi bili u vezi s ustanicima u Hercegovini, a i sa Crnom Gorom.¹²

Tako izgleda stvar na osnovu dokumenata u bečkim arhivima, koji su svi inspirirani na osnovu službenih podataka iz Dalmacije. Oni, koji su sami doživjeli taj proces, opisuju sve to drugačije. Istina je, da opis tih događaja, koji imamo, potječe tek iz godine 1911., kad ih je opisao u jubilarnom broju »Narodnog lista« kanonik iz Blata na Korčuli Ivo Šeman; pisan je dakle punih 50 godina kasnije.

Već 1860. godine bila se živo razbudila narodna svijest u Cavtatu i Konavlima, a kad je 1861. godine došlo do izbora poslanika za dalmatinski sabor, radio je tamo za vrijeme izbora biranih birača u vanjskim općinama za izbor neprijatelja sjedinjenja pretur u Cavtatu Agazzi. Uz njega je bio načelnik Casilari i posjednik Bronzano. On je pomoću glavarara i rondara sela i kmetova konta Bonda održavao sastanke u Čilipima, Zastolju, Grudi, Dunavama i Pridvorju i po svim Konavlima

¹⁰ Arhiv Ministarstva unutrašnjih djela St. M. 3185, 3192, 3293/61.

¹¹ Arhiv Min. Unutr. Dj. u Beču St. M. 3293/61.

¹² Isti arhiv 3733/1861, St. M.

i tu dijelio neke letke i brošire i nagovarao narod, da glasa za njegove birane birače, pomoću kojih je on namjeravao da bude izabran za poslanika u sabor. Međutim, Konavljani su bili svijesni, oni se nisu dali ni milom ni silom nagovoriti od Agazzija, i kad je 18. marta došlo do izbora, glasali su za one, koji su bili pristalice sjedinjenja.

Da je tako ispalo, zasluga je bila njihovih vođa: braće Đura i Nika Vragolova, župnika don M. Gavranića i don A. Ramadana, posjednika Bećira, Petra Mikota Banca i Baule. Bijesni zbog svog neuspjeha Agazzi i drugovi, uz pomoć sudbenog pristava Matkovića, optužiše braću Vragolove i njihove prijatelje kao »veleizdajnike i rušitelje javnog mira«. Župnik Ramadan, Niko Vragolov i Baule pobjegoše u inostranstvo.

Župnik Ramadan je — prema pisanju Pozora — bio optužen za uvredu Veličanstva od jednog finansijskog stražara, kojemu je, kad mu je smetao u pecanju ribe, a kasnije ga i poprskao morskom vodom, kazao: »Da si kralj, udario bih te«.

Stvar je, kako smo vidjeli, primila međutim opasan oblik, dalmatinske su vlasti poslale spise, koji su uvelike kompromitirali optužene, a ministar je Schmerling, koji i onako nije bio prijatelj aneksionista, odobrio postupak dalmatinskih političkih vlasti.

Don Marin Gavranić, iako je bio obaviješten, da će i njega uhapsiti, nije htio da pobjegne, nego je mirno dočekao hapšenje i tamnicu uvjeren, da je nedužan. Poslije njega uhapsiše i zatvoriše i Antuna Bećira.

Sudac istražitelj Travagini, koji je saslušao već spomenute svjedoke, ustanovio je, da su krivi za veleizdaju, na što su Vragolov i drugovi otpraćeni u Zadar, da im sudi pokrajinski sud, koji je za to bio nadležan. Međutim se u Zadru stvar izmijenila. Savjetnik pokrajinskog suda Kleindl, kome je ta stvar bila povjerena, uvjerio se da se ne mogu optuženi okriviti za veleizdaju, nego samo zbog zločina bunjenja. Osim toga on predloži senatu pokrajinskog suda, da optužene pusti na slobodu. Senat pokrajinskog suda složi se sa Kleindlom, da se ne može postupati zbog veleizdaje, ali ne prihvati njegov prijedlog, da se puste i da se brane iz slobode, nego ih vrati u Dubrovnik u tamnice tamošnjeg okružnog suda.

Mi smo vidjeli, kakvo je bilo raspoloženje u ministarstvu u tom pitanju. I upravo zbog takva raspoloženja ministra Schmerlinga nije uspjela ni intervencija Štrosmajerova, a ni peticija hrvatskog sabora, pa ni interpelacija poslanika na carevinskom vijeću Ljubiše, koju je uputio Ministru pravde.

12. novembra 1861. godine izda dubrovački okružni sud odluku, da se uhapšenici stavljaju pod istragu zbog smetanja javnog mira prema § 65 (strogi zatvor od 1—5 godina), i da se zadrže u pritvoru.

Istraga se razvlačila i otezala dugo, a kako se dalmatinski pravnici nisu više usuđivali da preuzmu obranu, zamoljen je dr. Vrbančić

iz Hrvatske, koji se primi toga vrlo rado i besplatno. Ali dubrovački okružni sud odbi Vrbanića kao branitelja, jer da ne poznaje talijanski jezik, na kojem se vodila istraga. Tada zamoliše neki dubrovački advokati čuvenog mletačkog advokata u kaznenim parnicama dra Costija, da bi se on primio obrane. Tada je Venecija bila još uvijek pod Austrijom i zbog toga nije bilo nikakve zapreke. Kad se dr. Costi primio obrane, dubrovački okružni sud odbi i njega, jer da on ne poznaje hrvatski jezik, a da od svjedoka skoro nijedan ne poznaje talijanski. Međutim, dr. Costi se time nije zadovoljio, nego se obratio ministarstvu pravde, koje mu priznade, da može da se primi obrane. Kad je dr. Costi došao u Dubrovnik i kad je proučio spise, predloži da se rasprava odgodi, jer da nije ispitan nijedan svjedok obrane i da su zapisnici istrage na mnogo mjesta popravljani. Okružni sud vidje, da dr. Costi ima pravo i prihvati njegov prijedlog.

Ta odgoda djelovala je spočetka vrlo nepovoljno i na optužene i na njihove prijatelje, ali da je ona bila potrebna, vidjelo se doskora. Tada je i sud počeo nešto brže raditi, pa je 12. jula 1862. c. k. okružni sud u Dubrovniku izdao odluku, kojom se sva trojica optuženih oslobađaju optužbe zbog nedostatka dokaza.¹³ Međutim je Baule u Hercegovini umro od stradanja, a Nikola Vragolov i župnik Ramadan skloniše se preko Hercegovine na Krk. 27. jula 1861. saopćilo je dalmatinsko Namjesništvo državnom ministarstvu, da se obojica nalaze na Krku i da namjeravaju moliti caricu, da posreduje da budu amnestirani.¹⁴

Austrijska je vlast pratila i dalje kretanje te dvojice. Konzul na Krku Einsenbach saopćava 13. augusta ministarstvu inostranih djela, da je Ramadan opasno obolio.¹⁵ I ponovo, 28. augusta, saopćava isti konzul, da su obojica još u Krku, a zatim, da je krfski biskup dopustio Ramadanu, da vrši službu božju.¹⁶

Ovaj proces, o kojem je u samoj »La Voce Dalmatica« pisao spomenuti advokat dr. Costi, »da je udešen na osnovu »klevete« (calunia), bio je uvelike uzbudio Dalmaciju. Još se 1863. godine 14. marta poslanik Giorgi u interpelaciji u dalmatinskom saboru o općinskim prilikama u Cavtatu dotakao i tog procesa i njegovih posljedica, koje nam odlično ilustriraju kakve su prilike tada u Dalmaciji vladale.

»Za vrijeme sadašnje administracije (općinske)« — kazao je Giorgi — »i pod preturom gosp. Andrije Agazzija, koji je nedavno unaprijeđen za okružnog savjetnika u Kotoru, razvijala se bolna drama procesa Vragolova, svećenika Gavranića, Bećira i drugova; taj je proces započet na osnovu denuncijacije savjetnika Agazzija, načelnika Cavtata i pograničnog komesara u Konavlima gosp. Petra Vodopića, i to zbog

¹³ Jubilarni broj Narodnog lista, članak »Proces braće Vragolova i drugova«, od kanonika Iva Šemana, str. 37.

¹⁴ Arhiv. Min. Unutr. Dj. u Beču St. M. 5258/1861.

¹⁵ U istom arhivu St. M. 5502/1861.

¹⁶ U istom arhivu St. M. 5937/61.

veleizdaje, a kasnije je sveden na skromnije granice smetanja javnog mira i završen odustajanjem od optužbe zbog nedostatka dokaza. Taj je proces glasovit zbog alteracija izjava svjedoka u zapisnicima, protivzakonitog utjecanja na svjedoke i zbog zamjene jednog žandarma i jednog tamničara na mjesto propisanih kriminalnih prisjednika. Taj je proces zavio u crno porodicu Baula, koji je umro iscrpljen »lutajući po turskim planinama« i bježeći od progonstava, on je prisilio župnika Ramadana, koji je bio uzor morala i pastirske ljubavi u dubrovačkom kleru, da pođe u inostranstvo; on je učinio da Klaiću um potamni, da čame u dugotrajnom zatvoru Vragolov, svećenik Gavranić i Bećir. S druge strane taj je proces donio unapređenje pretura Agazzija i njegova pristava Matkovića, orden komesaru Vodopiću i naklonost vlasti načelniku Cavtata«. ¹⁷

¹⁷ Nar. List, cit.

Résumé

UN PROCÈS POUR HAUTE TRAHISON À DUBROVNIK EN 1861/62

Se basant sur des documents des Archives de Vienne, inspirés entièrement par les renseignements officiels, parvenus de Dalmatie, ainsi que sur l'article de Ivo Šeman, chanoine de Blato (Korčula), publié en 1911 dans le numéro jubilaire de «Narodni list» de Zadar, l'auteur reconstruit les événements qui ont immédiatement précédé et suivi les élections pour la Diète Dalmate de 1861. La grande majorité des habitants de la Dalmatie exigeait l'union avec la Croatie. Seuls les fonctionnaires dalmates ne connaissant pas la langue croate et craignant pour cela de perdre leurs places étaient contre cette union. Il ne s'agissait pas seulement des employés subalternes, mais aussi des fonctionnaires de rang élevé de districts et même du gouverneur de Zadar, le baron Mamula. Tous ces gens usaient de leur autorité pour faire pression sur le peuple afin qu'il votât pour les candidats antiunionistes. Pour y réussir, tous les moyens leur étaient bons.

Déjà en 1860, à Konavle et à Cavtat, grâce aux efforts conjugués des chefs du mouvement national de cette région, frères Georges et Nicolas Vragolov, le curé de Cavtat, Don Antoine Ramadan et celui de Stravča, Don Marin Gavranić, de Miho Klaić et des autres, la conscience nationale s'était réveillée, si bien qu'aux élections du 18 Mars 1861 tout le monde vota pour les candidats du Parti National, partisans de l'Union. Furieux de cet insuccès le juge de Cavtat André Agazzi, le maire Casilari, le propriétaire Bronzano et d'autres portèrent plainte contre les frères Vragolov et leurs amis en les accusant «de haute trahison et de provocation du désordre public». Le curé Ramadan, Nicolas Vragolov et Nicolas Baule s'enfuirent à l'étranger. Les autres furent cités devant le Tribunal de IIe instance de Dubrovnik. Les autorités dalmates, le gouverneur baron Mamula en tête, à l'aide des témoins suspects, garnirent le dossier du procès de pièces fort compromettantes pour les accusés et l'envoyèrent à Vienne. Là, le ministre de l'Intérieur, Schmerling, ennemi juré des annexionistes, approuva les agissements des autorités dalmates. En vain, les accusés invoquèrent-ils la protection du dicastère croate à la Cour de Vienne. L'intervention de l'évêque Strosmayer eut le même résultat. Le juge d'instruction Travagiani, après l'audition des témoins, conclut à la culpabilité des prévenus qui furent transportés à Zadar pour paraître devant le Tribunal de la province auquel incombait la tâche de juger des délits de cette sorte. Celui-ci émit le verdict de non-lieu dans l'affaire de la haute trahison et admit la culpabilité des prévenus dans celle de l'excitation à la révolte. On transporta ceux-ci de nouveau à Dubrovnik et on les incarcéra dans la prison judiciaire de cette ville. Malgré de nombreuses machinations des autorités politiques de Dalmatie, le Tribunal de IIe instance de Dubrovnik fut obligé, lui aussi, d'émettre, le 12 juillet 1862, par faute de preuves concluantes, un verdict de non-lieu sur tous les points de l'accusation et de libérer ainsi les accusés.